

**İQTİSADI, SOSIAL VƏ MƏDƏNİ HÜQUQLAR HAQQINDA
BEYNƏLXALQ PAKT**

**İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitənin
qənaətbəxş mənzil təminatı hüququ haqqında
7 nömrəli Ümumi Şərhi**

United Nations

İnsan Hüquqları

**İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitənin
qənaətbəxş mənzil təminatı hüququ haqqında
7 nömrəli Ümumi Şərhi**

Bu nəşr Avropa İttifaqı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının maliyyə dəstəyi hesabına tərcümə edilərək dərc olunmuşdur. Bu nəşrin müəllifi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığıdır. Bu nəşrdə istifadə olunan məzmun və material heç bir halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirmir.

Avropa İttifaqı

Giriş

Bu vəsait İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitənin qənaətbəxş mənzil təminatı hüququ haqqında 7 nömrəli Ümumi Şərhini təqdim edir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqlarına dair Müqavilə Qurumları müvafiq insan hüquqları müqavilələrində nəzərdə tutulan maddə və müddələrin şərhini “ümumi şərtlər” və ya “ümumi tövsiyələr” formasında hazırlayırlar. Bu sənədlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqları müqavilələrində təsbit edilən müxtəlif insan hüquqları, prinsiplər və əsas müddələrin müfəssəl şərhini verir, eləcə də onların icrasında diqqət yetirilməli olan məqamları və atılmalı olan addımları izah edir. Bundan əlavə, Ümumi Şərtlər insan hüquqları müqavilələrinin xüsusi maddələri baxımından milli hesabatların hazırlanmasına dair ümumi təlimatla təmin edir.

On altıncı sessiya (1997-ci il)*

Ümumi Şərh 7: Qənaətbəxş mənzil hüququ (Paktın 11 (1) sayılı maddəsi): Məcburi köçürülmə

1. Özünün 4 sayılı (1991) sayılı ümumi şərhində Komitə qeyd etmişdir ki, hər bir şəxsin içində yaşadığı mülkiyyətin təhlükəsizlik dərəcəsi onun məcburi köçürülmə, təqib və digər təhdidlərə qarşı hüquqi müdafiəsini təmin edəcək səviyyədə olmalıdır. Məcburi köçürülmənin elə ilk baxışdan Paktın tələbləri ilə uyğun olmadığı qənaətinə gəlinmişdir. Son illərdə məcburi köçürülmə barədə əldə edilmiş ciddi sayda hesabatları, o cümlədən iştirakçı dövlətlərin öhdəliklərinin pozulduğunu müəyyənləşdirdiyi halları nəzərdən keçirərək, Komitə hal-hazırda bu cür təcrübələrin Paktdan irəli gələn öhdəliklər baxımından törətdiyi fəsadlarla bağlı məsələlərlə əlavə aydınlıq gətirməyə çalışır.
2. Beynəlxalq ictimaiyyət çoxdan məcburi köçürmə məsələsinin ciddi bir məsələ olduğunu qəbul etmişdir. 1976-cı ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsanın Məskunlaşmasına dair Konfransı “böyük təmizləmə əməliyyatlarının yalnız mühafizə və bərpa mümkün olmadıqda və yerdəyişmə tədbirləri zamanı həyata keçirilməsinə” xüsusi diqqət yetirilməli olduğunu qeyd etmişdir.¹ 1988-ci ildə Baş Assambleya 43/181 sayılı qərarında qəbul etdiyi 2000-ci ilədək Qlobal Sığınacaq Strategiyasında “evlərin və məhəllələrin dağıdılması və ya məhv edilməsinin əvəzinə qorunması və yaxşılaşdırılmasını [hökumətlərin] əsas öhdəlik” kimi tanınmışdır.² Gündəlik 21-də deyilir ki, “insanlar evlərindən və ya torpaqlarından qanunsuz şəkildə köçürülməyə qarşı qanunla müdafiə edilməlidir”.³ Habitat Gündəliyində Hökumətlər, “insan hüquqlarını nəzərə almaqla, bütün insanları qanuna zidd olan məcburi köçürülmələrdən qorumaq, ona qarşı hüquqi müdafiə və bərpa xidmətlərini təmin etmək; [və] köçürülmə qaçılmaz olduğu halda, müvafiq alternativ həll yollarını düzgün qaydada təmin etmək ” öhdəliyi götürmüşdür”.⁴ İnsan Hüquqları Komissiyası da “məcburi köçürülmənin insan hüquqlarının kütləvi şəkildə pozulması halı olduğunu” qeyd etmişdir.⁵ Bununla yanaşı, bu ifadələr vacib olsa da, çox ciddi məsələlərdən birini açıq saxlayırlar, o məsələ isə məcburi köçürülmənin icazə verildiyi halların müəyyənləşdirilməsi və Paktın müvafiq müddəalarına hörmətlə yanaşılmasını təmin etmək üçün tələb olunan müdafiə növlərinin aydın şəkildə qeyd edilməsindən ibarətdir.
3. “Məcburi köçürülmə” ifadəsinin istifadəsi müəyyən mənada problemlidir. Bu ifadə özbaşınalıq və qanunsuzluq hissini çatdırmağa çalışır. Bununla belə, bir çox müşahidəçiyə görə “məcburi köçürülmə” ifadəsi təkrarçılıqdır, digərləri isə “qanunsuz köçürülmə” ifadəsini belə bir səbəbdən tənqid edir ki, guya müvafiq qanun mənzil hüququnun lazımı dərəcədə qorunmasını təmin edir və Paktın tələbləri ilə uyğundur. Bu isə heç də həmişə belə deyil. Eyni şəkildə heç bir qanunvericiliyə istinad etməməsi səbəbindən “ədalətsiz köçürülmə” termininin daha da subyektiv olduğu irəli sürülmüşdür. Beynəlxalq ictimaiyyət, xüsusilə İnsan Hüquqları Komissiyası kontekstində, “məcburi köçürülmə” ifadəsindən istifadəni üstün tutmuşdur, çünki təklif olunan bütün alternativlər də eyni qüsurlara malikdir. Bu ümumi şərhə istifadə edilən “məcburi köçürülmə” termini, fərdlərin, ailələrin və / və ya icmaların istəklərinə zidd olaraq sahib olduqları evlərdən və /

* E / 1998/22 sənədində, IV əlavədə mövcuddur.

və ya torpaqlardan, müvafiq hüquqi və ya digər qorunma formaları təmin edilmədən və onlardan istifadə imkanını olmadan, daimi və ya müvəqqəti olaraq çıxarılması kimi müəyyən edilir. Məcburi köçürülmə qadağası, qanuna və İnsan Hüquqları haqqında Beynəlxalq Paktın müddəalarına uyğun olaraq həyata keçirilən məcburi köçürülmələrə şamil edilmir.

4. Məcburi köçürülmə təcrübəsi geniş yayılmışdır və həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə olan insanlara təsir edir. İnsan hüquqlarının bütün növləri arasında mövcud olan qarşılıqlı əlaqə və qarşılıqlı asılılıq səbəbindən məcburi köçürülmə digər insan hüquqlarının tez-tez pozulması ilə nəticələnir. Belə ki, Paktda təsbit edilmiş hüquqları açıq şəkildə pozarkən, məcburi köçürmə təcrübəsi, şəxsin yaşamaq, təhlükəsizlik, şəxsi həyatına, ailəsinə və evinə müdaxilə edilməməsi, mülkiyyətindən dinc istifadə hüququ kimi mülki və siyasi hüquqlarının pozulmasına da səbəb ola bilər.
5. Məcburi köçürülmə təcrübəsi əsasən əhalisi çox olan şəhər yerlərində baş versə də, bu hal həm də əhalinin bir yerdən başqa yerə məcburi transferi, ölkə daxilində məcburi köçkünlük, silahlı qarşıdurma, kütləvi köçlər və qaçqın köçləri şəraitində məcburi köçürülmə ilə əlaqədar olaraq baş verir. Bütün bu kontekstlərdə, qənaətbəxş mənzil əldə etmə və məcburi köçürülməyə məruz qalmamaq hüququ, iştirakçı Dövlətlərə aid bir çox hərəkətlər nəticəsində və ya diqqətsizlik ucbatından pozula bilər. Belə bir hüquqa məhdudiyət qoymağın lazım ola biləcəyi vəziyyətlərdə belə, Paktın 4-cü maddəsinə tam riayət edilməsi tələb olunur, belə ki, qoyulmuş məhdudiyətlər “qanunla yalnız bu hüquqların [yəni iqtisadi, sosial və mədəni] xarakterinə uyğun ola biləcək dərəcədə və yalnız demokratik cəmiyyətdə ümumi rifahı təşviq etmək məqsədi ilə müəyyən edilməlidir”.
6. Məcburi köçürülmə hallarının bir çoxu beynəlxalq silahlı qarşıdurmalar, daxili çəkişmələr, ictimai və ya etnik təzyiqli nəticəsində meydana gələn zorakılıqla əlaqələndirilir.
7. Məcburi köçürülmənin digər halları inkişaf adı altında meydana gəlir. Köçürülmə halları torpaq hüquqları üzərində münaqişələr, bəndlərin tikilməsi və iri miqyaslı enerji layihələri kimi inkişaf yönümlü və infrastruktur layihələri, şəhərlərin yenilənməsi, mənzillərin təmiri, şəhərlərin abadlaşdırılması proqramları, kənd təsərrüfatı işləri üçün ərazinin təmizlənməsi məqsədilə torpaq alınması tədbirləri, torpaq üzərində nəzarətsiz spekulasiyalar və ya Olimpiya Oyunları kimi böyük idman tədbirləri ilə əlaqədar olaraq həyata keçirilə bilər.
8. Mahiyyət etibarilə, Paktda iştirak edən dövlətlərin məcburi köçürülmə ilə əlaqədar öhdəlikləri, digər müvafiq müddəalarla birlikdə oxunan 11.1-ci maddəyə əsaslanır. Xüsusilə, 2.1-ci maddə Dövlətləri qənaətbəxş mənzil hüququnu təşviq etmək üçün “bütün müvafiq vasitələrdən” istifadə etməyə sövq edir. Lakin məcburi köçürülmə hallarının mahiyyəti baxımından 2.1-ci maddədə resursların mövcudluğuna əsaslanan mütərəqqi nailiyyətlərə edilmiş istinad nadir hallarda aktuallığını qoruyacaqdır. Dövlət özü məcburi köçürmələrdən çəkinməli və qanunun məcburi köçürmələri həyata keçirən agentlərinə və ya üçüncü şəxslərə qarşı tətbiq olunmasını təmin etməlidir (yuxarıdakı 3-cü bənddə göstəriləni kimi). Üstəlik, Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Paktın 17.1-ci maddəsi bu yanaşmanı daha da gücləndirir ki, bu da müvafiq müdafiə mexanizmi olmadan insanların məcburi şəkildə köçürülməmə hüququnu dəstəkləyir. Bu müddəa, digərləri ilə yanaşı, bir şəxsin evinə "özbaşına və ya qanunsuz müdaxilədən" qorunma hüququnu

taniyır. Qeyd etmək lazımdır ki, Dövlətin bu hüquqa hörmət etməsini təmin etmək öhdəliyi onun mövcud resursları ilə bağlı mülahizələrlə məhdudlaşmır.

9. Paktın 2.1-ci maddəsi, iştirakçı dövlətlərdən Paktla qorunan bütün hüquqların təşviqi üçün qanunvericilik tədbirlərinin qəbul edilməsi də daxil olmaqla “bütün müvafiq vasitələrdən” istifadə etmələrini tələb edir. Komitə 3 sayılı (1990) ümumi şərhində bu cür tədbirlərin bütün hüquqlarla əlaqəli əvəzəlməz olmadığını göstərsə də, məcburi köçürülmə əleyhinə qanunvericiliyin təsirli müdafiə sistemi qurmaq üçün vacib bir əsas olduğu aydın şəkildə bəllidir. Bu cür qanunvericilik (a) evlərin və torpaq sahələrinin sakinlərinə məskunlaşma müddətində ən yüksək təhlükəsizliyi təmin edən, (b) Pakta uyğun olan və (c) köçürülmənin həyata keçirilə biləcəyi şərtlərə ciddi nəzarət etmək üçün hazırlanmış tədbirləri özündə ehtiva etməlidir. Qanunvericilik, Dövlətin səlahiyyətində fəaliyyət göstərən və ya ona məruzə edən bütün agentlərə də şamil edilməlidir. Bundan əlavə, bəzi dövlətlərdə mənzil təminatı sektorunda Hökumətin öz üzərinə düşən vəzifələri xeyli azaltmasına yönələn tendensiyanın artmasını nəzərə alaraq, iştirakçı Dövlətlər xüsusi şəxslər və ya orqanlar tərəfindən, müvafiq ehtiyat tədbirləri tətbiq edilmədən həyata keçirilən məcburi köçürmələrin qarşısının alınması və lazım olduqda cəzalandırılması üçün müvafiq qanunvericiliyin və digər tədbirlərin mövcud olmasını təmin etməlidirlər. İştirakçı Dövlətlər, buna görə müvafiq qanunvericilik və siyasətlərin qənaətbəxş mənzil hüququndan irəli gələn öhdəliklərə uyğun olmalarını təmin etməli, Paktın tələblərinə zidd olan hər hansı bir qanun və ya siyasəti ləğv etməli və ya dəyişdirməlidirlər.
10. Qadınlar, uşaqlar, gənclər, yaşlı insanlar, yerli insanlar, etnik və digər azlıqlar, digər həssas insanlar və qrupların hamısı məcburi köçürülmə hallarından qeyri-mütənasib şəkildə əziyyət çəkirlər. Mülkiyyət hüquqları (ev mülkiyyəti daxil olmaqla), mülkiyyətdən və ya yaşayış yerlərindən istifadə hüquqları mövzusunda bir çox hallarda tətbiq olunan hüquqi və ya digər ayrı-seçkilik formalarının dərəcəsi, eləcə də evsiz qaldıqda şiddət və cinsi istismara məruz qalma həssaslıqları nəzərə alınmaqla, bütün qruplardakı qadınlar xüsusilə həssas qrup hesab edilirlər. Paktın 2.2 və 3-cü maddələrinin ayrı-seçkiliyə yol verilməməsinə dair müddəaları köçürülmə baş verdikdə, heç bir ayrı-seçkiliyin tətbiq edilməməsi üçün müvafiq tədbirlərin görülməsini təmin etmək baxımından əlavə bir öhdəlik qoyur.
11. İcarə haqqının davamlı olaraq ödənilməməsi və ya icarəyə götürülmüş əmlaka heç bir əsaslı səbəb olmadan zərər verilməsi halında bəzi köçürülmə halları əsaslandırılırsa da, onların Paktla uyğunluq təşkil edən qanun çərçivəsində həyata keçirilməsini və təsirə məruz qalan şəxslər üçün bütün hüquqi vasitələrin və vəsaitlərin mövcudluğunu təmin etmək müvafiq orqanların öhdəliyinə düşür.
12. Cəza tədbiri olaraq məcburi köçürülmə və evin sökülməsi də Paktın normalarına ziddir. Eynilə, Komitə 1949-cu il Cenevrə Konvensiyalarında və 1977-ci il Protokollarında mülki əhalinin yerdəyişməsinin və xüsusi mülkiyyətin məhv edilməsinin qadağan edilməsinə dair öhdəlikləri də diqqətə çatdırır, çünki bunlar da məcburi köçürmə hallarına aid edilir.
13. İştirakçı Dövlətlər, hər hansı bir köçürülmə, xüsusilə də böyük qrupları əhatə edən köçürülmələr həyata keçirilməzdən əvvəl, köçürülmə ehtiyacını ya aradan qaldırmaq, ya da ən azı minimuma endirmək məqsədi ilə təsirə məruz qalan insanlarla məsləhətləşərək

bütün mümkün alternativlərin araşdırılmasını təmin etməlidir. Köçürülmə əmrinin təsirinə məruz qalanlar üçün hüquqi yardım və ya prosedurlar təmin edilməlidir. İştirakçı dövlətlər, həmçinin bütün aidiyyəti şəxslərin təsirə məruz qalan həm şəxsi, həm də daşınmaz əmlakı üçün kifayət qədər təminat almaq hüququna sahib olmalarını təmin etməlidir. Bu baxımdan, Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 2.3-cü maddəsinin xatırlatmaq yerinə düşür ki, o da iştirakçı Dövlətlərdən hüquqları pozulmuş şəxslər üçün “təsirli vasitə” təmin etməsini və bu vasitələr təmin edildiyi zaman “səlahiyyətli orqanların onları icra etməsini” tələb edir.

14. Əsaslı hesab edildiyi hallarda, köçürülmə beynəlxalq insan hüquqları qanununun müvafiq müddəalarına ciddi şəkildə riayət edilərək və ümumi məqsədəuyğunluq və nisbət prinsiplərinə uyğun olaraq həyata keçirilməlidir. Bu baxımdan, İnsan Hüquqları Komitəsinin Beynəlxalq Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Paktının 17-ci maddəsi ilə əlaqəli, bir insanın evinə müdaxilənin yalnız “qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda” baş verə biləcəyinə dair 16 sayılı ümumi şərhini xatırlatmaq xüsusilə vacibdir”. Komitə qeyd edir ki, qanun “Paktın müddəalarına, məqsədlərinə və hədəflərinə uyğun olmalı və hər bir halda, müəyyən şərtlər daxilində ağılabatan olmalıdır”. Komitə, həmçinin “müvafiq qanunvericilikdə bu cür müdaxilələrə icazə verə bilən dəqiq şərtlərin ətraflı şəkildə təsvir edilməli olduğunu” bildirmişdir.
15. Müvafiq prosessual müdafiə və lazımi hüquqi prosedurlar bütün insan hüquqlarının vacib tərəfləridir, lakin İnsan Hüquqları haqqında Beynəlxalq Paktların tanıdığı bir çox hüquqlara birbaşa toxunan məcburi köçürülmə məsələsi ilə xüsusi əlaqəyə malikdir. Komitə hesab edir ki, məcburi köçürülmə ilə əlaqədar tətbiq edilməli olan prosessual müdafiə mexanizmlərinə aşağıdakılar daxildir: (a) təsirə məruz qalanlarla səmimi şəkildə məsləhətləşmə imkanı; (b) planlaşdırılmış köçürülmənin icrası tarixindən əvvəl təsirə məruz qalacaq bütün şəxslərə lazımi qaydada və əsaslandırılmış şəkildə bildiriş verilməsi; (c) təsirə məruz qalanların hamısına təklif olunan köçürülmə və mümkün olduğu təqdirdə, torpağın və ya mənzilin istifadə olunacağı alternativ məqsəd barədə məlumatın məqbul vaxt çərçivəsində təqdim edilməsi; (d) xüsusilə köçürülmə bir qrup insana tətbiq edildiyi halda, prosesdə dövlət məmurları və ya onların nümayəndələrinin iştirakı; (e) köçürülməni həyata keçirən bütün şəxslərin düzgün müəyyənləşdirilməsi; (f) təsirə məruz qalan şəxslərin razılığı olmadan onların xüsusilə pis hava şəraitində və ya gecə vaxtı evlərindən çıxarılmaması; (g) qanuni vasitələrin təmin edilməsi; və (h) mümkün olduğu təqdirdə məhkəmələrə müraciət etmək üçün ehtiyacı olan şəxslərə hüquqi yardımın göstərilməsi.
16. Köçürülmə fərdlərin evsiz qalmalarına və ya digər insan hüquqlarının pozulmasına məruz qalmalarına səbəb olmamalıdır. Təsirə məruz qalanların özlərini təmin edə bilmədikləri təqdirdə, iştirakçı Dövlət, mümkün olduğu qədər qənaətbəxş alternativ mənzil, məskunlaşma və ya məhsuldar torpaq sahələrindən istifadə imkanlarının mövcud olmasını təmin etmək üçün mövcud resurslarından maksimum istifadə etməklə bütün lazımi tədbirləri görməlidir.
17. Komitə, iştirakçı dövlətlərin əraziləri daxilində beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən maliyyələşdirilən müxtəlif inkişaf layihələrinin məcburi köçürülmə ilə nəticələndiyini bilir. Bu baxımdan, Komitə, digərləri ilə yanaşı, “beynəlxalq qurumlar, məsələn ... Paktın müddəalarına zidd olaraq şəxslərə və ya qruplara qarşı ayrıseçkiliyi təbliğ edən və ya

gücləndirən, yaxud da bütün müvafiq müdafiə və təminat tədbirlərini təmin etmədən iri miqyaslı köçürülmələrə səbəb olan layihələrdə iştirakdan çəkinməlidir. İnkişaf layihəsinin hər mərhələsində Paktda yer alan hüquqların lazımi qaydada nəzərə alınmasını təmin etmək üçün hər cür səy göstərilməlidir.” deyən 2 sayılı (1990) ümumi şərhini xatırladır.⁶

18. Dünya Bankı və İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) kimi bəzi qurumlar məcburi köçürülmə ilə əlaqəli insanların çəkdiyi əziyyətlərin dərəcəsini yüngülləşdirmək məqsədilə yardımlar və/ və ya köçürülmə ilə bağlı təlimatlar qəbul etmişdir. Bu cür tədbirlər adətən bəndlərin tikintisi və digər böyük enerji layihələri kimi geniş miqyaslı inkişaf layihələrinə aid olur. Paktda göstərilən öhdəlikləri əks etdirdikləri müddətcə həm qurumların özləri, həm də Paktda iştirak edən dövlətlər tərəfindən bu cür təlimatlara tam hörmət edilməsi vacibdir. Komitə bu baxımdan Vyana Bəyannaməsində və Fəaliyyət Proqramında “İnkişaf bütün insan hüquqlarından istifadəni asanlaşdırsa da, inkişafın olmaması beynəlxalq səviyyədə tanınan insan hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına haqq qazandırmaq üçün bəhanə ola bilməz” ifadəsini xatırladır (Hissə I, bənd 10).
19. Komitə tərəfindən qəbul edilmiş hesabatların hazırlanması qaydalarına uyğun olaraq, iştirakçı dövlətlərdən birbaşa məcburi köçürülmə hallarına aid olan müxtəlif növ məlumatları təqdim etmələri xahiş olunur. Buraya (a) “son beş ildə köçürülmüş şəxslərin sayı və hal-hazırda özbaşına köçürülmə və ya köçürmənin hər hansı digər növünə qarşı hüquqi müdafiəsi olmayan şəxslərin sayı”, (b) “kirayənişinlərin mülkiyyət təhlükəsizliyi, köçürülmədən qorunma hüquqlarına dair qanunvericilik və (c)“ köçürülmənin hər hansı bir formasını qadağan edən qanunvericilik” lə bağlı məlumatlar daxildir.⁷
20. “Şəhərlərin abadlaşdırılması proqramları, yenidənqurma layihələri, ərazinin təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq tədbirlərə hazırlıq (olimpiada və digər idman yarışları, sərgilər, konfranslar və s.) 'Gözəl şəhər' kampaniyaları və s. zamanı təsirə məruz qalan ərazilərdə və ya onun yaxınlığında yaşayan hər hansı bir şəxsi evdən çıxarılmaqdan qoruyan və ya qarşılıqlı razılığı əsasında yenidən yerləşdirilməsinə zəmanət verən tədbirlər" haqqında da məlumatlara ehtiyac vardır. Ancaq çox az sayda iştirakçı dövlət lazımi məlumatları Komitəyə təqdim etdiyi hesabatlarına daxil etmişdir. Buna görə Komitə bu cür məlumatların alınmasına verdiyi əhəmiyyəti bir daha vurğulamaq istəyir.
21. Bəzi iştirakçı Dövlətlər bu xarakterli məlumatların mövcud olmadığını bildirirlər. Komitə xatırladır ki, müvafiq Hökumət və ya Komitə tərəfindən lazımi məlumatlar toplanmadığı hallarda qənaətbəxş mənzil təminatı hüququnun effektiv şəkildə monitorinqi mümkün deyil və bütün iştirakçı dövlətlərdən lazımi məlumatların toplayıb Pakta təqdim etdikləri hesabatlarda əks etdirmələrini xahiş edir.

Qeydlər

¹ Habitat haqqında Hesabat: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsanların Məskunlaşmasına dair Konfransı, Vancouver, 31 may-11 iyun, 1976-cıl (A/CONF.70/15), fəsil II, tövsiyələr B.8, bənd C (ii).

² İnsanların Məskunlaşmasına üzrə Komissiyasının on birinci iclasının işi barədə hesabatı, Əlavə (A / 43/8 / Əlavə.1), bənd 13.

³ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit və İnkişaf Konfransının Hesabatı, Rio de Janeiro, 3-14 iyun 1992, ci il, cild I (A / CONF.151 / 26 / Rev.1 (cild I), ek II, Gündəlik 21, fəsil 7.9 (b)).

⁴ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Məskunlaşmaya dair Konfransının Hesabatı (Habitat II) (A / CONF.165 / 14), əlavə II, Habitat Gündəmi, bənd 40 (n).

⁵ İnsan Hüquqları Komissiyasının 1993/77 sayılı qətnaməsi, bənd 1.

⁶ E/1990/23, əlavə III, bəndlər 6 və 8 (d).

⁷ E/C.12/1999/8, əlavə IV.